

Prošloga tjedna zagrebački gradonačelnik Milan Bandić obišao je sa suradnicima gradilište budućeg Spomenika žrtvama holokausta ispred zgrade Hrvatske pošte u Branimirovoj, čiji je autor akademski kipar Dalibor Stošić, dok je autor arhitektonskog dijela projekta i uređenja okoliša arhitekt Krešimir Rogina.

Budući da se predstavnici židovske zajednice u Hrvatskoj od početka ne slažu s takvim nazivom spomenika, tim se povodom javnosti obratio Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH, priopćenjem u kojem piše:

“U petak, 4. prosinca 2020. godine u poslijepodnevnim satima primili smo iz Protokola Grada Zagreba obavijest da su 23. studenoga 2020. započeli radovi

na izradi spomen obilježja žrtvama Holokausta (prvo saznanje za nas o početku radova na spomeniku), na Glavnom kolodvoru u Zagrebu, s pozivom da se u

ponedjeljak 7. prosinca 2020. godine u 8:40 sati pridružimo gradonačelniku, gospodinu Milanu Bandiću u obilasku gradilišta.

Nakon što je Skupština Grada Zagreba 4. lipnja 2019. donijela Zaključak o izgradnji spomenika, Židovska općina Zagreb je već 17. lipnja 2019.

Skupštini uputila službeni dopis (u privitku), sa zahtjevom da odluku ponovno stavi na dnevni red i preispita. Negativno mišljenje o izgradnji takvog spomenika žrtvama Holokausta dao je i Svjetski židovski kongres (WJC).

U procesu nastajanja ovog obilježja, koji je svakako bez presedana u svjetskim razmjerima,

nismo sudjelovali, niti ćemo ubuduće.

dr.sc. Ognjen Kraus

Predsjednik Židovske općine Zagreb

Predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH

Ognjen Kraus podsjeća kako je on još u lipnju 2019, dva tjedna nakon sjednice Gradske skupštine u svom dopisu jasno izložio razloge neslaganja s takvim nazivom spomenika:

„Jedino što mogu tome dodati sada jest da mi kao Židovska zajednica ne možemo prihvatiti spomenik za 6 milijuna Židova ubijenih u svijetu, jer se u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, po rasnim zakonima te takozvane države, osim Židova sistemski ubijalo Srbe, Rome, kao i svi neprijatelje tadašnjeg režima – dakle, Hrvati antifašiste, pa onda i homoseksualce i slične ranjive skupine. Dakle, u Hrvatskoj ne može biti spomenik holokaustu, upravo zato jer se tu radilo o lokalnom hrvatskom fašizmu, s vlastitim rasnim zakonima, na temelju kojih su ustaše izvršile masovne zločine. Ne netko drugi. Zato to mora biti spomenik žrtvama Ustaškog terora ili žrtvama Nezavisne Države Hrvatske. Židovska zajednica i ja kao njen predstavnik uvjereni smo da se mi ne možemo izdvajati od ostalih žrtava, jer takav pristup može biti razlog stvaranja animoziteta među manjinskim narodima koji su bili žrtve, što mi nikako ne možemo podržati. Osobito zato jer smatramo da to vodi poticanju antisemitizma.“

Podršku stavu Židovske zajednice daje i Srpsko narodno vijeće, kao predstavnici jednog od naroda žrtava. Aneta Vladimirov, zamjenica predsjednika SNV-a o tome kaže: „Mnogo je načina kojima se može obilježiti dehumaniziranje i patnja svih onih, koje je rasnim zakonima obilježio ustaški režim među kojima i pripadnike/ce židovskog naroda na teritoriju tadašnje hrvatske države. Svakako da je u Gradu Zagrebu nemali broj lokacija na kojima je moguće simbolički odati počast žrtvama. No, niti jedan od tih načina ne smije izdvajati žrtve niti ih deportirati izvan konteksta u kojima su njihovi životi i životi njihovih obitelji zavijek promjenili svoj

tok. Dakle, sjećanje na žrtve holokausta, genocida i samudaripena bilo gdje u Republici Hrvatskoj pa tako i u Gradu Zagrebu moguće je isključivo iz one najteže i jedine odgovorne pozicije – iz zločina koje je ustaška država činila nad njima. Svaki drugi pristup ne odgovara povijesnim činjenicama, ali ni namjeri odavanja počasti žrtvama koje nisu imale izbora. Mi koji se sjećamo imamo izbor i u odnosu na to moramo i preuzimati odgovornost“

Na pitanje je li itko iz Skupštine grada Zagreba reagirao na dopis iz 2019, naslovljen na tadašnjeg predsjednika Skupštine, Dragu Prgometa, Ognjen Kraus odgovara kako nikakve reakcije nije bilo, kao niti na priopćenje poslano u javnost prošloga tjedna. *„Niti je bilo reakcije, niti nas je itko pokušao kontaktirati. Zapravo me to uopće ne čudi“*
- ogorčen je Ognjen Kraus.

Protiv takve odluke, koju je većinom od 37 glasova donijela Skupštine grada Zagreba 4. lipnja 2019. glasala su tri gradska zastupnika iz Lijevo- zelenog bloka – Rada Borić, Tomislav Tomašević i Zlatko Nikolić, smatrajući da se zapravo radi o spomeniku državnom revizionizmu:

Rada Borić iz Nove ljevice o tome kaže: *„Mi smo se već pobunili već kada se o tome raspravljalo u Gradskoj skupštini. Prvotna je cifra bila milijun kuna, koja je sada narasla na 6 milijuna. Toj smo se ideji usprotivili ne zato jer ne poštujemo žrtvu 6 milijuna pobijenih Židova tijekom Holokausta, već zato jer smo smatrali da se podizanjem jednog takvog općenitog spomenika žrtvama Holokausta zapravo nastoji zatrti, odnosno na neki način izbrisati autohtoni hrvatski fašizam i ustašku zločinačka tvorevina NDH koja je prema vlastitim rasnim zakonima donesenim 1941. izvršila zločin ne samo nad desetinama tisuća Židova, već i nad Srbima i Romima, koje je NDH također sustavno slala u logore i ubijala. Treba ponovo podsjetiti da je 1942. godine ministar unutarnjih poslova NDH, Andrija Artuković proglasio židovsko pitanje riješenim. Smatram da će spomenik koji će građane Zagreba koštati 6 milijuna kuna posve abolirati Hrvatsku, odnosno - NDH od fašističkih, ustaških zločina.“*
- uvjeren je Rada Borić.

I Tomislav Tomašević, vođa platforme Možemo slaže se s tom tezom i prisjeća: *„Još tada kada je bila tema na Gradskoj skupštini vidjeli smo kuda to ide, konzultirali se s relevantnim udrugama i glasali protiv. Na žalost kao mnogo puta do sada pokazalo se da smo bili u pravu.“*

Tihomir Milovac, nezavisni zastupnik u Gradskoj skupštini grada Zagreba, inače povjesničar umjetnosti i muzejski savjetnik u MSU podsjeća kako su članovi Kluba nezavisnih zastupnika kao predstavnici opozicije tada dali načelnu podršku koja je podrazumijevala etičnost odluke, ali

ne i način na koji se planirao izgraditi taj spomenik: „Nitko ne može biti protiv spomenika posvećenom 6 milijuna Židova pobijenih u holokaustu. Međutim, već smo tada dali na znanje da je sam koncept ozbiljan problem, jer se tu radi o revizionističkom izbjegavanju priče o ustaškim zločinima uz nastojanje da se sve svede na holokaust kao globalnu temu. Mi kao grad i država imamo puno veću obvezu komemorirati žrtve zločinačke tvorevine NDH kojoj je sjedište bilo u Zagrebu i iz kojeg su desetine tisuća ljudi poslani u ustaške logore smrti. Upravo zato, trebali bismo podići spomenik pobijenim građanima ovog grada i ove zemlje. Zato mislim da bi se spomenik trebao zvati Spomenik žrtvama ustaškog režima.“

I Klub SDP-a tada 2019. godine podržao je odluku o gradnji spomenika. Na pitanje je li mu danas žao zbog toga, potpredsjednik Skupštine grada Zagreba iz redova SDP-a, Matej Mišić odgovara: „Ne, nije nam danas žao i o tome smo razgovarali i s kolegama iz Lijevo blok. Oni su tada imali legitiman stav da glasaju protiv, no mi nismo mogli ići protiv same ideje da se izgradi spomenik žrtvama holokausta. Već vidim naslov u medijima: „SDP glasao protiv izgradnje spomenika ubijenim Židovima u Drugom svjetskom ratu“. Tad bi nas vjerojatno nazvali iz središnjice stranke i pitali: jeste li normalni? Kako je ta odluka već unaprijed bila donesena od strane skupštinske većine, mi smo se kao zastupnici SDP-a dogovorili da ćemo to podržati, iako smo i sami na sjednici Gradske skupštine upozoravali na određene mane toga i takvog projekta. Između ostalog i na činjenicu da je sam spomenik gotovo identičan onome u Gdanjsku iz 2017. Ipak, uvažavajući sve prigovore Židovske općine, opet bi digao ruku za, jer smatram da je spomenik koji će podsjećati na sve zločine nacizma počinjene u Drugom svjetskom ratu, kako globalno, tako i u Hrvatskoj, nužan gradu Zagrebu.“

Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine i predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH kaže da shvaća zašto je nekim zastupnicima bilo nezamislivo da glasaju protiv takvog spomenika:

„Meni je to potpuno razumljivo da su političke stranke smatrale da bi, ako glasaju protiv spomenika žrtvama holokausta to moglo biti shvaćeno kao antisemitizam. To mi je potpuno jasno i o tome nema diskusije. Zato je bilo važno ljudima objasniti naše razloge. Naime, to je ono što stalno govorim – da se spomenik treba staviti u kontekst vremena, situacije i povijesnih okolnosti, ali i onoga što se danas događa. Zato sam i u dopisu Gradskoj skupštini od 17. lipnja 2019. nastojao detaljno obrazložiti stav Židovske zajednice.“

Da nije bilo lako dignuti ruku protiv spomenika, priznaje i Rada Borić: „Skupština je zapravo dovedena pred gotov čin. Naravno da je to vrlo sklizak teren – jer su naše kritike HDZ-ova i Bandićeva većina su itekako zloupotrijebile, podmećući nam da se protivimo podizanju spomeniku žrtvama Holokausta. Mene su čak optužili da se protivim ideji časnog čovjeka kao

što je bio Branko Lustig. Naravno da to nije bilo točno i da se ja nikako nisam usprotivila samoj ideji pokojnog Lustiga, kojeg sam izuzetno poštovala. Mi smo jedino tražili da se spomenik drugačije zove. Međutim, prijedlog o izgradnji Spomenika žrtvama Holokausta je na kraju izglasan u Skupštini.“

Na natječaju je pobijedio projekt kipara Dalibora Stošića i Krešimira Rogine koji se sastoji od zida sastavljenog od kovčega i podesta na kojem bi trebalo biti 6 milijuna zvjezdica, u čast 6 milijuna pobijenih Židova.

Tihomir Milovac smatra da je i sam postupak, odnosno program natječaja bio problematičan: „*Od izbora lokacije, pa do teme, koji su bili dio narudžbe, sve je to vrlo diskutabilno. Arhitekti i kipari koji su se javljali bili su time uvjetovani i oslonili su se na ono što je u natječaju pisalo. Po meni, upitan je i izbor lokacije – jer su deportacije u logore zapravo išle sa Zapadnog kolodvora. No, kada je već tako – većina sudionika natječaja nije prepoznala simboliku lokomotive koja se nalazi na konkretnoj lokaciji na Glavnom kolodvoru kod pošte. To je tzv. Crna Katica, lokomotiva čije ime upućuje na njenu mračnu povijest. Ona je bila jedna od najvećih izložaka u Spomen području Danica, mjestu gdje su ustaše osnovale prvi koncentracijski logor u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, kroz koji je prošlo 5600 logoraša. Dakle tom su lokomotivom deportirani Židovi, Srbi i Romi u ustaške logore smrti. Možda su sudionici natječaja, kao svjesni građani, mogli i sami pokrenuti to pitanje, no u tom smislu samo su dva arhitekta promišljala na takav način. Bili s to Antonio Grgić i arhitekt Nenad Fabijanić. Oni su napravili sjajne projekte koji su uključivali tu lokomotivu u sam spomenik. Idejno rješenje koje je pobijedilo po mom mišljenju je preopćenito, simbolički doslovno i nema nikakvu interpretaciju iz današnje perspektive. Osim toga, činjenica da će se oko tog spomenika, prema projektu, moći sjediti i valjda jesti sendviče dok se čeka vlak meni se čini ispod razine umjetničkog zadatka. Neki dignitet ipak mora postojati.“*

– uvjeren je Milovac.

Rada Borić smatra kako je u cijeloj raspravi o tom spomeniku ostao u drugom planu naziv pod kojim su ga autori prijavili na natječaj: „Prisutna odsutnost“: „Mislim da to ime najbolje ilustrira i ono što spomeniku nedostaje – prisutna je odsutnost stvarne namjene tog spomenika. Indikativno je da se odmah u lipnju 2019. pobunila Židovska zajednica i zatražila da Skupština preispita svoju odluku. Kao što je profesor Kraus istaknuo – spomenik žrtvama holokausta postoji u Berlinu, a svuda drugdje, u svim ostalim zemljama, to su spomenici ili memorijalna mjesta posvećena lokalnim žrtvama fašizma i nacizma. Predstavnici vlasti u Hrvatskoj, kako one gradske, tako i državne, koji se godinama ne bore protiv povijesnog revizionizma očito su htjeli oprati svoju savjest. Nije slučajno otvaranje spomenika predviđeno mjesec dana prije lokalnih izbora sljedeće godine.“

Slično razmišlja i Tihomir Milovac: „*Gradonačelnik je sa svojim autorskim timom prošloga tjedna obišao gradilište i očito je da je projekt kiparski ostao isti, no u međuvremenu je promijenjen. Naknadno je crna lokomotiva ubačena u arhitektonski dio, što je prilično dubiozno jer zapravo zadire u originalne autorske projekte koji su upravo na temelju te lokomotive osmišljavali spomenik. To je dodatno ulje na vatru – taj projekt je od početka opterećen nekvalitetnom idejom, a onda i izvedbom. I naravno – znakovito je da se događa upravo u predizbornoj godini. O tome najviše govori proračun koji je evidentno populistički. U njega su ubačeni milijuni za nove građevine, nove mostove, nove spomenike. Od 14 milijardi novog proračuna pola je zapravo namijenjeno lokalnim izborima.*“

Matej Mišić: „*Loše je kada se takve stvari koriste u predizborne svrhe. Prije posljednjih lokalnih izbora jedna od glavnih tema je bila promjena imena Trga Maršala Tita. Ne smijemo dopustiti da opet odemo u tom smjeru, a čini mi se da je to i cilj gradonačelnika, kako se u kampanji ne bi raspravljalo o dosadašnjem katastrofalnom načinu upravljanja gradom i stvarnim gradskim problemima.*“

Rada Borić željela je ilustrirati kako se dobiva podrška za predizborne projekte aktualnog gradonačelnika i kako se povijesni revizionizam nastavlja i dalje, pa i kada je u pitanju novija povijest: „*Zastupnik Krešimir Kartelo iz stranke Neovisni za Hrvatsku na posljednjoj je sjednici Gradske skupštine izašao za govornicu i rekao da će podržati proračun za 2021. zato što mu je gradonačelnik Bandić obećao da će na Mirogoju urediti groblje hrvatskih vojnika iz Drugog svjetskog rata. Dakle – ustaša. Tako se trguje glasovima. Onda sam ja replicirala kako svakako dostojanstvo svakog poginulog treba poštovati, ali što je sa obitelji Zec? Sljedeće godine bit će 30 godina od tog zločina, zar ti nevini ljudi nisu zaslužili da se nekako obilježi mjesto kod Adolfovcu na Sljemenu gdje su mučki ubijene dvanaestogodišnja Aleksandra i njena majka?*“

Ipak, ostaje činjenica da protivljenje Spomeniku žrtvama holokausta od strane židovske zajednice u Hrvatskoj, kao i Svjetskog židovski kongresa veliko breme za Gradsku skupštinu, u kojoj je ta odluka ipak dobila podršku. Kako sada riješiti tu situaciju?

Matej Mišić iz SDP-a smatra da bi ujedinjena opozicija od centra na lijevo trebala nešto poduzeti:

„*Primjedbe na koje upozorava židovska zajednica – a to je da se u imenu mora naznačiti da su to bile žrtve domaćeg holokausta, odnosno – ustaške NDH i njezinog režima, svakako bi trebalo uvažiti. Mislim da bi bilo primjereno da idemo u tom smjeru, nego da općenito komemoriramo*“

žrtve holokausta koji se valjda događao negdje drugdje. Imamo još tri sjednice do kraja mandata i ono što možemo napraviti je tražiti izmjenu te odluke u dijelu u kojem se odnosi na naziv spomenika. Ukoliko će postojati konsenzus među predstavnicima opozicije o zajedničkoj inicijativi, pri čemu naravno isključujem one s krajnje desnice, da taj dio ispravimo do travnja, kada je najavljeno otvaranje spomenika, naše ruke će sigurno imati.“

Tihomir Milovac: *„I ljudski i politički apsolutno sam na strani predstavnika židovske zajednice. Ne može se raditi takva gesta, a da se onaj kome je ona posvećena ignorira ili preskače. To nije gesta prema predstavnicima židovske zajednice, već vlastita samopromocija gradonačelnika Bandića. On se ponovo uoči izbora želi prikazati kao veliki antifašist i empatična osoba. To je licemjerje kao i sve do sada. Mislim da je dobra ideja da cijela opozicija izađe s inicijativom promjene imena tog spomenika. To je jedino na što bismo eventualno mogli utjecati, jer na izbor idejnog rješenja niti smo mogli niti više možemo.“*

Tomislav Tomašević također se slaže s takvom idejom: *„To je svakako opcija – da krenemo s inicijativom za promjenu imena, koju podržavam, no još o tome nismo pričali s političkim akterima s kojima inače surađujemo u opoziciji.“*

Ognjen Kraus kako nakon svega niti ne očekuje da gradonačelnik, odnosno, skupštinska većina promijene ime spomenika. Naravno, ako bi opozicija u Skupštini grada Zagreba bila spremna to podržati i izvršiti pritisak u javnosti, Ognjen Kraus kaže: *„Naravno, ja mogu potaknuti takvu inicijativu i razgovarati sa svima njima, to uvijek mogu. Ali smatram da su to svakako dužni predstavnici manjina. S druge strane, ako bi netko na to trebao reagirati u Saboru, to su sigurno zastupnici nacionalnih manjina, prvenstveno gospodin Veljko Kajtazi u ime romske manjine i židovske koju predstavlja u Saboru kao i gospodin Pupovac u ime srpske nacionalne manjine, ali naročito to očekujem od gospodina Furija Radina podpredsjednika Sabora.“*

S time se slaže i Matej Mišić, koji ističe kako bi svakako trebalo izbjeći sramotu da na otvorenju Spomenika stradalim Židovima u holokaustu ne bude predstavnika Židovske općine. Ali napominje i kako za promjenu imena spomenika trebaju ruke HDZ-a:

„Kao i sve odluke, tako će i ova ovisiti o njihovih sedam zastupnika. Uostalom, HDZ je na nacionalnoj razini u koaliciji ne samo sa SDSS-om, već i s pripadnicima ostalih nacionalnih manjina. Vjerujem i da bi se za takvo rješenje založio i gospodin Veljko Kajtazi. Pritisak je tu prvenstveno na HDZ, jer – sve stvari koje smo mi kao opozicija eventualno postigli u Gradskoj skupštini, postigli smo isključivo uz ruke HDZ-a. Onda kada je nešto što je gradonačelnik radio

bilo previše čak i za njih.“

Na pitanje je li moguće da gradonačelnik uoči izbora otvori taj spomenik bez prisutnosti predstavnika židovske zajednice, što će biti veliki skandal, Ognjen Kraus kaže: *„Ako se to dogodi to će primarno biti njihov problem jer će to sigurno pobuditi međunarodnu medijsku reakciju. Uostalom, vjerujem da su oni spremni na sve. Ne rade to iz pijeteta prema židovskim žrtvama, jer bi u tom slučaju o svemu s nama razgovarali. Ako tako bude to je spomenik amnestiranju zločina NDH što je strašno.*

Andrej Plenković je još 2019. informiran o stavu Židovske općine o postavljanje Spomenika žrtvama holokausta. Ognjen Kraus kaže da od njega očekuje ono što je rekao u svom govoru na obilježavanju obljetnice Kristalne noći. 9.11.2020. Tada je istaknuo da očekuje Hrvatska konačno sa sebe spere ljagu koju nosi već 30 godina i rekao: *„Predsjednik Vlade stalno govori i ističe antifašizam, ističe isto tako da je HDZ centralizirao i promijenio, pa neka to dokaže. Neka se donese zakon o zabrani ustaškog znakovlja i svega onoga što drži našu zemlju na strani na kojoj ne spada. Ne spada iz razloga što je hrvatski narod dao veliki obol u antifašističkoj borbi, i zahvaljujući tome smo na kraju rata bili na strani pobjednika“*
, rekao je u svom govoru Kraus.

A što se tiče Spomenika žrtvama holokausta, ako će gradonačelnik ustrajati na njegovom ovakvom nazivu, Ognjen Kraus kaže kako još jednom želi naglasiti ono što je napisao u svom priopćenju za javnost prošloga tjedna: *„ U procesu nastajanja ovog spomen-obilježja koji je svakako bez presedana u svjetskim razmjerima nismo sudjelovali niti ćemo ubuduće“*
– zaključuje Ognjen Kraus.

(Nacional / Zrinka Vrabec-Mojzeš)